

Rijksoverheid

Het Blauwe Boekje

De economie en overheidsfinanciën in grafieken en tabellen

Van ons allemaal **Voor ons allemaal**

Ministerie van Financiën

September 2019

Inhoudsopgave

Hoofdstuk 1 De Nederlandse Economie	4
1.1 Macro-economische indicatoren	5
1.2 Arbeidsmarkt.....	13
1.3 Huishoudens en inkomen	23
1.4 Vermogens en schulden	28
1.5 Inkomensongelijkheid en armoede	31
1.6 Huizenmarkt en huizenbezit	35
1.7 Klimaat en energie	38
1.8 Financiële sector	40
Hoofdstuk 2 Overheidsfinanciën	42
2.1. EMU-saldo en schuld	43
2.2. Overheidsuitgaven	47
2.2.1. Volksgezondheid, Welzijn en Sport	49
2.2.2. Sociale Zaken en Werkgelegenheid	53
2.2.3. Onderwijs, Cultuur en Wetenschap	59
2.2.4. Rentelasten	62
2.3. Overheidsinkomsten	64
2.3.1. Indirecte belastingen	67
2.3.2. Directe belastingen	68
2.3.2. Wijzigingen directe belastingen	71

Hoofdstuk 1

De Nederlandse Economie

1.1 Macro-economische Indicatoren

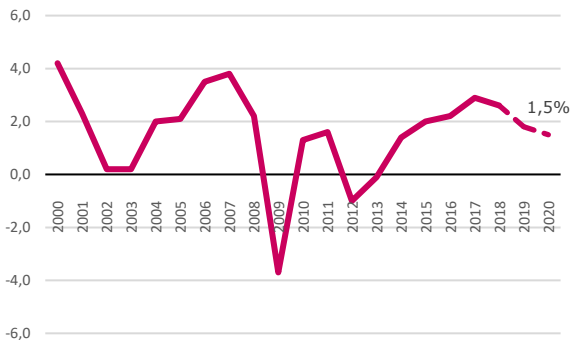
Het bbp van Nederland is meer dan 808 miljard...

1.1.1 Kerncijfers Nederlandse economie		
	2019	2020
Bbp (waarde in miljard)	808,0	832,8
Bbp per hoofd	46 626	47 809
Bbp-groei (in %)	1,8	1,5
Groei reëel beschikbaar inkomen (in %)	1,9	2,8
Bevolking (in miljoenen)	17,3	17,4
Beroepsbevolking (in miljoenen)	9,2	9,3
Werkloosheid (in %)	3,4	3,5
Aantal werklozen (in duizend personen)	310	325
Groei contractloon bedrijven (in %)	2,5	2,5
Inflatie (hicp)	2,6	1,3
EMU-schuld (% bbp)	49,2	47,7
EMU-saldo (% bbp)	1,3	0,3

Bron: CPB, Ministerie van Financiën

... en groeit in 2020 met 1,5 procent.

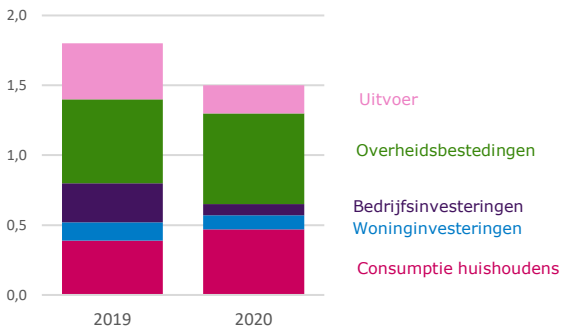
1.1.2 Ontwikkeling van het bbp

Bron: CPB

De groei is in 2019 en 2020 binnenlands gedreven...

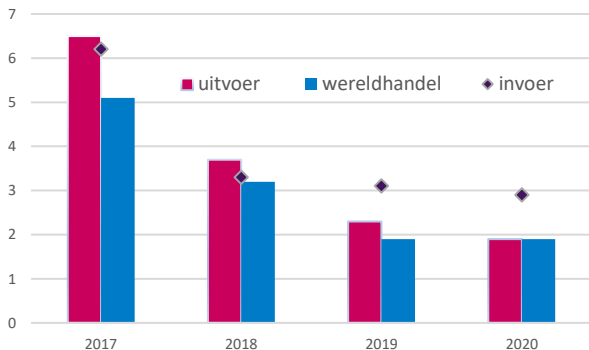
1.1.3 Opbouw economische groei in procentpunten

Bron: CPB

... doordat de uitvoer minder snel toeneemt...

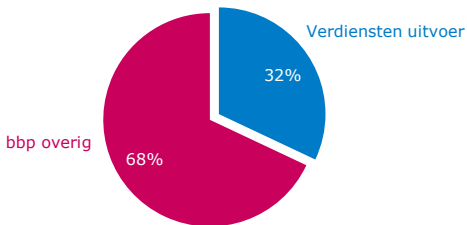
1.1.4 Groei van de invoer, uitvoer en relevante handelsvolume van goederen en diensten in procenten

Bron: CPB

... maar de totale verdiensten aan de uitvoer blijven hoog.

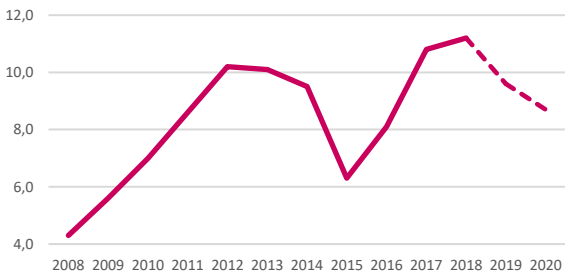
1.1.5 Verdiensten uitvoer (% bbp), 2018

Bron: CBS

Omdat de invoer sneller toeneemt dan de uitvoer daalt het overschot op de lopende rekening licht...

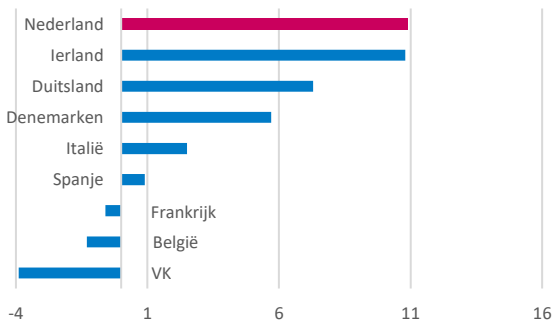
1.1.6 Saldo lopende rekening (niveau in % bbp)

Bron: CPB

... maar het niveau blijft internationaal gezien hoog.

1.1.7 Saldo lopende rekening (niveau in % bbp), 2018

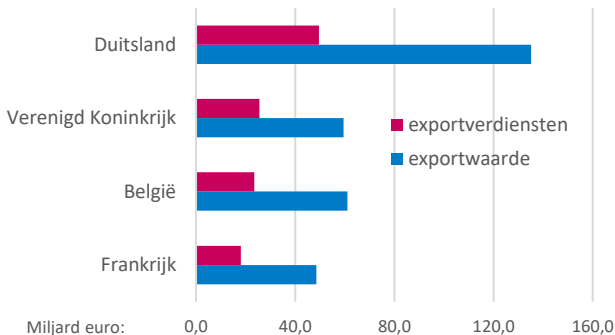

Bron: Eurostat

Nederland drijft met name handel met de buurlanden...

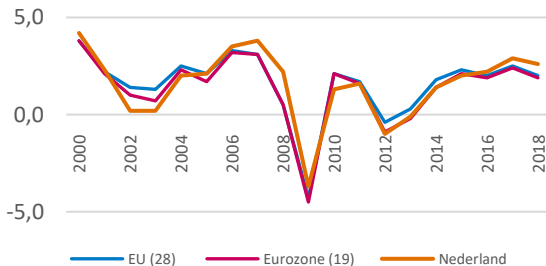
1.1.8 Belangrijkste exportbestemmingen 2018

Bron: CBS

... waardoor de Nederlandse bbp-groei samenhangt met de Europese unie als geheel.

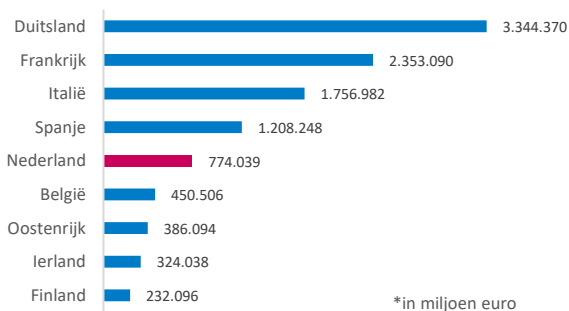
1.1.9 Nederlands BBP-groei ten opzichte van EU/Eurozone

Bron: Eurostat

Nederland is de vijfde economie van de eurozone...

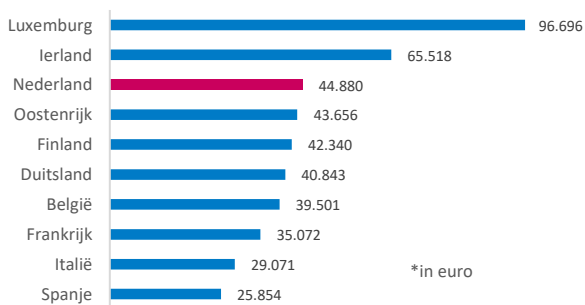
1.1.10 Bbp Nederland in internationaal opzicht, 2018

Bron: Eurostat

...en neemt de derde positie in wat betreft bbp per hoofd van de bevolking.

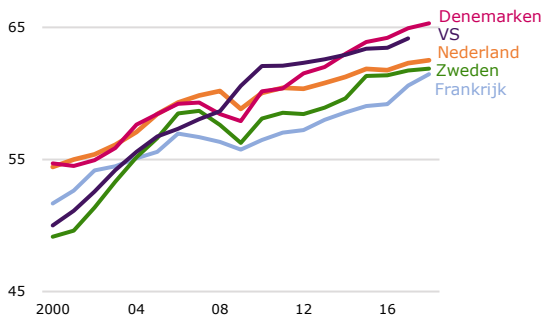
1.1.11 Bbp per hoofd in internationaal opzicht, 2018

Bron: Eurostat

De productiviteitsgroei loopt terug, meer dan elders...

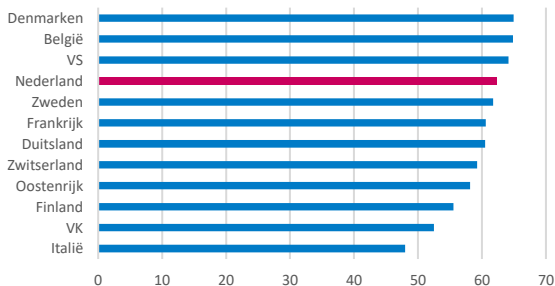
1.1.12 Ontwikkeling van het bbp per gewerkt uur (in USD, 2010)

Bron: OESO

... maar het niveau van de arbeidsproductiviteit is hoog.

1.1.13 Bbp per gewerkt uur (in USD, 2010), 2017*

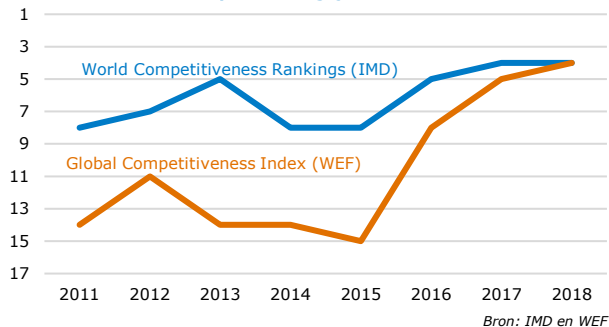

* Luxemburg, Ierland en Noorwegen zijn hierbij buiten beschouwing gelaten, omdat bbp/uur geen representatieve maatstaf is voor deze landen

Bron: OESO

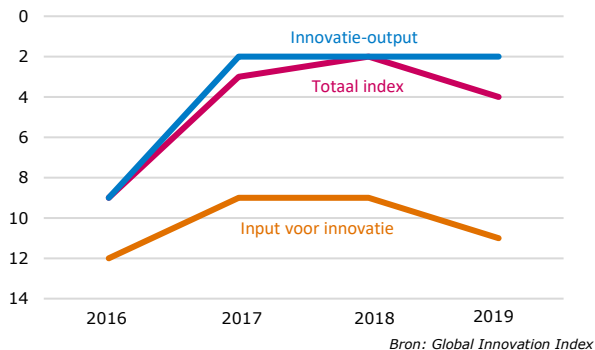
Nederland heeft een goed ondernemersklimaat...

1.1.14 Nederlandse positie ranglijsten concurrentiekracht

... en scoort goed op vlak van innovatie.

1.1.15 Nederlandse positie op de Global Innovation Index

1.2 Arbeidsmarkt

1.2.1 Kerncijfers Arbeid, 2019 (stand 2 ^e kwartaal)		
	Aantal personen	Als percentage van werkzame beroepsbevolking
Bevolking 15-75 jaar	13 002 000	
Beroepsbevolking	9 246 000	
Werkzame beroepsbevolking	8 941 000	
Werkloze beroepsbevolking	305 000	
Positie in de werkkring		
<i>Werknemer</i>	7 470 000	83,6%
Werknemer met vaste arbeidsrelatie	5 526 000	61,8%
Werknemer met flexibele arbeidsrelatie	1 944 000	21,7%
<i>Zelfstandige</i>	1 471 000	16,4%
Zelfstandige zonder personeel (zzp)	1 093 000	12,2%
Zelfstandige met personeel	346 000	3,9%
Meewerkend gezinslid	32 000	
Arbeidsduur		
<i>Deeltijd</i>		
Totaal deeltijd	4 388 000	49,1%
Minder dan 20 uur per week	1 640 000	18,3%
20 tot 35 uur per week	2 749 000	30,7%
<i>Voltijd</i>		
Totaal voltijd (35 uur of meer)	4 552 000	50,9%
Bruto arbeidsparticipatie ¹	71,1%	
Netto arbeidsparticipatie ²	68,8%	

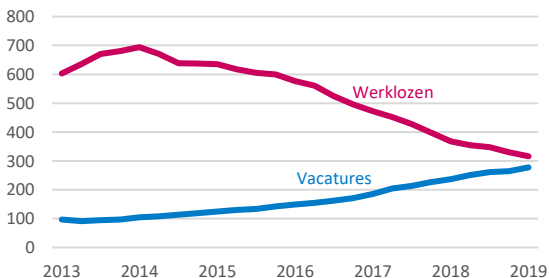
Bron: CBS

¹percentage 15-75 jarigen dat behoort tot de beroepsbevolking

²percentage 15-75 jarigen met werk

De werkloosheid blijft laag en de krapte houdt aan...

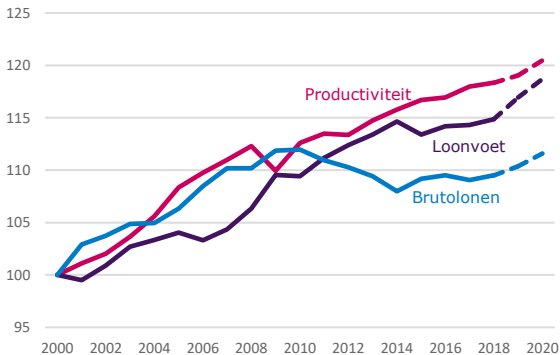
1.2.2 Ontwikkeling aantal werklozen en vacatures

Bron: CPB

...maar de lonen groeien beperkt, en blijven achter bij de productiviteit.

1.2.3 Ontwikkeling van de reële brutolonen/loonvoet*

* Brutolonen zijn gedefleerd met de CPI, de loonvoet met de prijs van de toegevoegde waarde

Bron: CPB

De werkloosheid is laag in historisch perspectief...

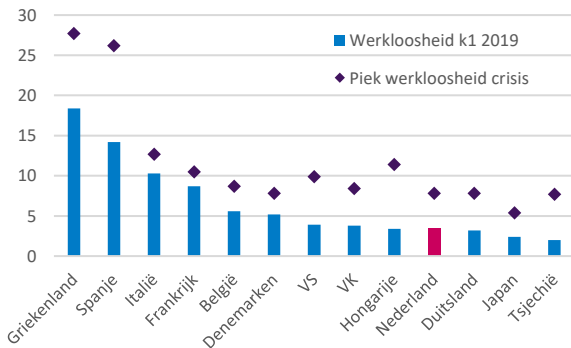
1.2.4 Ontwikkeling werkloosheidspercentage Nederland

Bron: Eurostat

... en laag vergeleken met het buitenland...

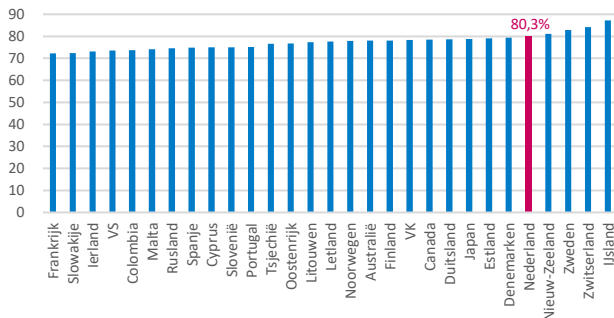
1.2.5 Werkloosheidspercentages internationaal

Bron: Eurostat

... Nederland heeft ook een hoge arbeidsparticipatie...

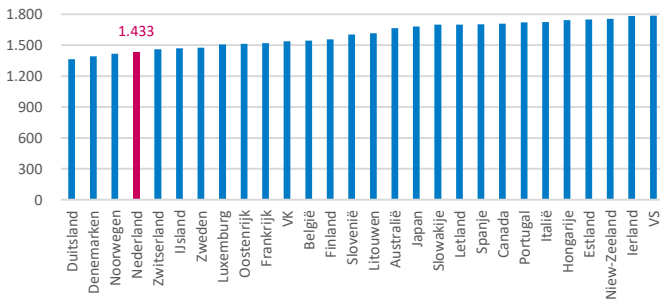
1.2.6 Participatiegraad, internationaal*, 2018

* De OESO neemt als definitie van beroepsbevolking de bevolking tussen 15 en 64 jaar;
CBS neemt de bevolking tussen 15 en 75 jaar. Bron: OESO

...maar Nederlanders werken gemiddeld weinig uren...

1.2.7 Gemiddeld aantal werkuren per werkende, 2018

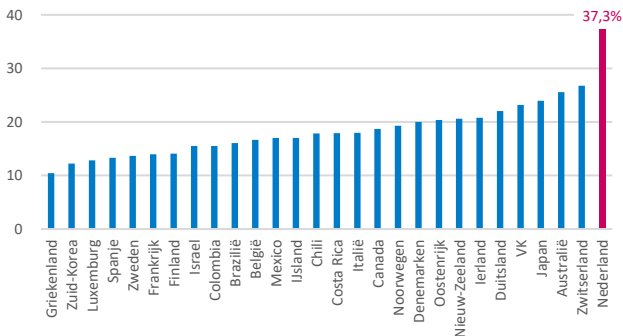

Bron: OESO

... door het hoge percentage dat in deeltijd werkt...

1.2.8 Percentage deeltijdbanen*, 2018

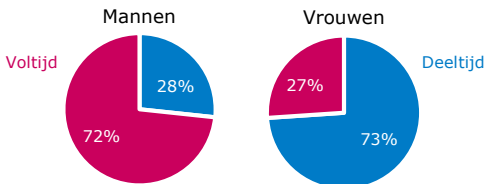

*De OESO definieert deeltijd als minder dan 30 uur per week.

Bron: OESO

...wat veel vaker voorkomt onder vrouwen dan mannen.

1.2.9 Verdeling voltijd/deeltijd* onder mannen en vrouwen, 2019

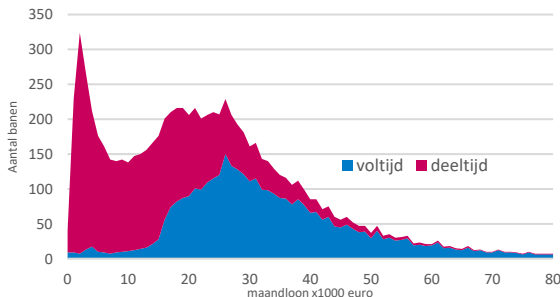

* Het CBS definieert deeltijd als minder dan 35 uur per week.

Bron: CBS

Het grote aantal deeltijders beïnvloedt de verdeling van de maandlonen.

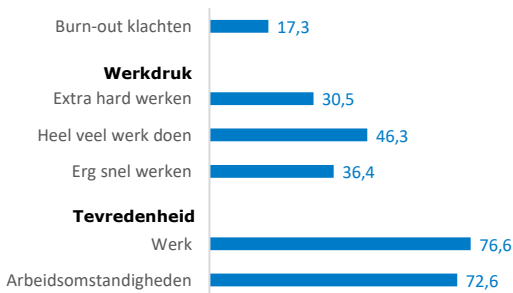
1.2.10 Verdeling maandlonen (exclusief overwerk), 2018

Bron: CBS

17 procent van de werknemers heeft last van burn-out klachten. Drie kwart is tevreden met werk.

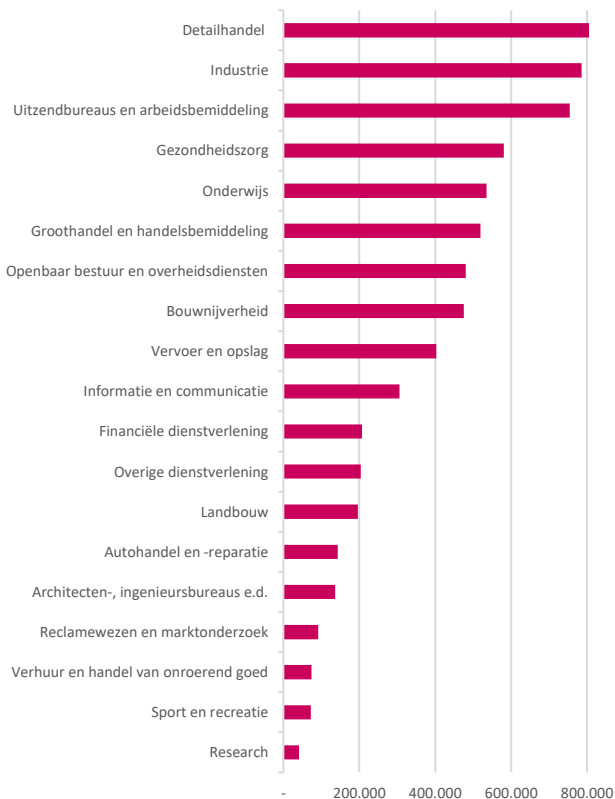
1.2.11 Procent van de werknemers, 2018

Bron: CBS, TNO

De meeste Nederlanders werken in de detailhandel.

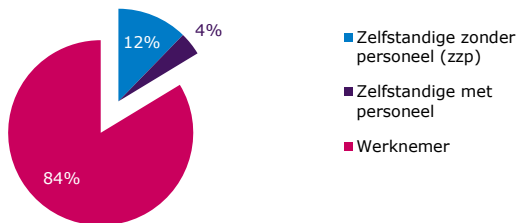
1.2.12 Aantal werkzame personen per sector, 2018

Bron: CBS

Ongeveer 12% van de werkenden is zzp'er...

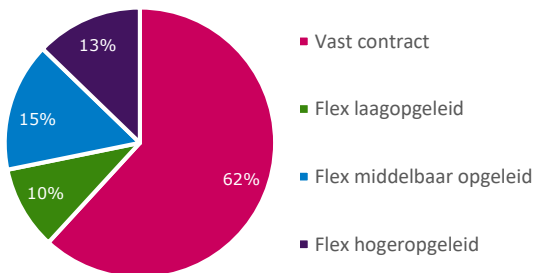
1.2.13 Aandeel zelfstandigen, 2018

Bron: CBS

...en meer dan een derde van de werkenden heeft een flexibele arbeidsrelatie...

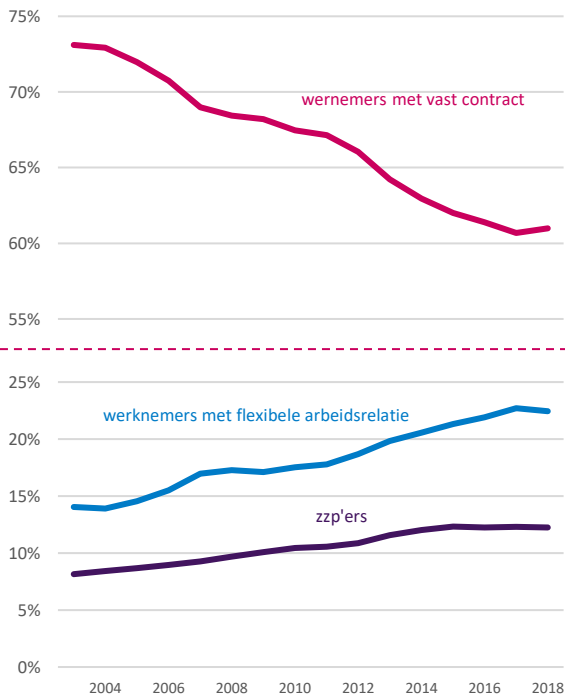
1.2.14 Aandeel flexibele arbeid naar opleidingsniveau, 2019

Bron: CBS

...een aandeel dat over tijd is toegenomen...

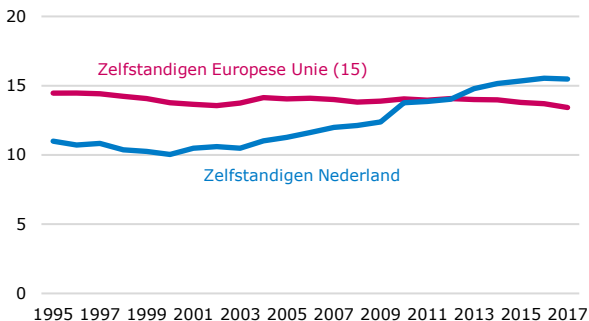
1.2.15 Soorten arbeidsrelaties

Bron: CBS

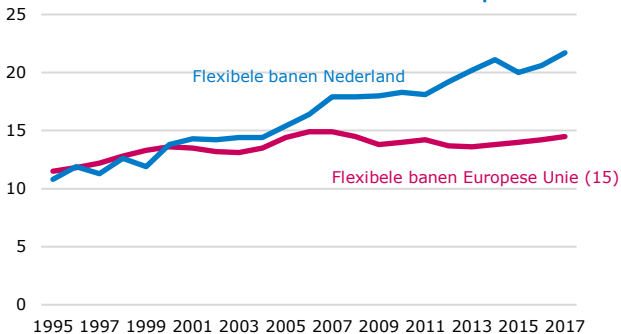
...en sneller is gegroeid in Nederland dan het Europees gemiddelde.

1.2.16 Aandeel zelfstandigen Nederland en Europese Unie

Bron: Eurostat

1.2.17 Aandeel flexibele banen Nederland en Europese Unie

Bron: Eurostat

1.3 Huishoudens en Inkomen

1.3.1 Overzicht besteedbaar inkomen huishoudens, 2017

Aantal huishoudens	7 691 800
Gemiddelde grootte	2,2
Mediaan gestandaardiseerd besteedbaar inkomen	25 700
Gemiddeld gestandaardiseerd besteedbaar inkomen	28 800
Mediaan besteedbaar inkomen	34 000
Gemiddeld besteedbaar inkomen	41 000

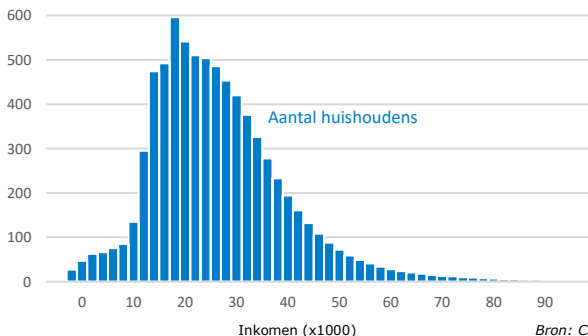
Bron: CBS

Het **gestandaardiseerd inkomen**: Om het inkomen van huishoudens van verschillende grootte en samenstelling vergelijkbaar te maken, wordt het inkomen gestandaardiseerd. Dit gebeurt door het huishoudinkomen te delen door een factor die uitdrukt hoe groot het schaalvoordeel is van een gemeenschappelijk huishouden.

De helft van de huishoudens* heeft een besteedbaar inkomen tussen 18 en 32 duizend euro per jaar.

* rond de mediaan

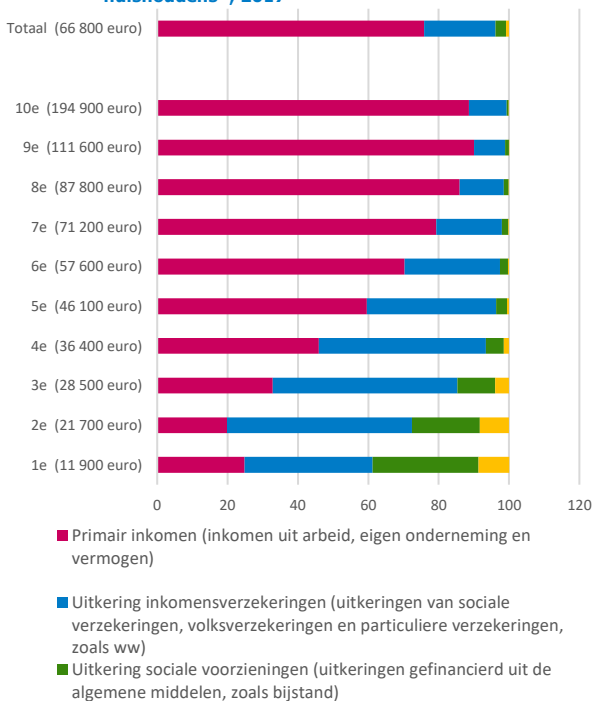
1.3.2 Gestandaardiseerd besteedbaar huishoudinkomen in euro per jaar, 2017

Bron: CBS

Uitkeringen en toeslagen vormen ruim drie kwart van het bruto-inkomen van de 20 procent laagste inkomens, dit aandeel neemt af naarmate het inkomen stijgt.

1.3.3 Samenstelling van het bruto-inkomen naar deciel van huishoudens*, 2017

* Tussen haakjes staat het gemiddelde brutojaarinkomen per inkomensgroep

Bron: CBS

Meer dan een derde van de huishoudens is inmiddels eenpersoons...

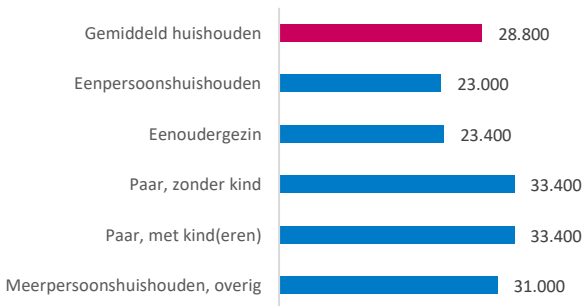
1.3.4 Samenstelling huishoudens, 2017

Bron: CBS

... en hebben een gemiddeld besteedbaar inkomen van €23 000.

1.3.5 Gemiddeld gestandaardiseerd besteedbaar inkomen naar type huishoudens, 2017

Bron: CBS

Een persvoorlichter verdient twee keer zoveel als een loodgieter.

1.3.6 Bruto jaarsalaris per beroep, 2017			
Functie	Minimum	Mediaan	Maximum
Voorzitter RvB middelgrote org.	324.000	479.000	631.900
Commercieel directeur	121.500	182.400	207.200
Directeur groot ziekenhuis		173.000	
Minister		152.800	
SG ministerie		131.000	
Lid Tweede Kamer		107.600	
Fiscalist	71.400	100.800	119.900
Wethouder middelgrote stad		87.800	
Universitair docent	57.600	65.750	73.900
Wetgevingsjurist	49.100	61.000	72.900
Journalist dagblad	48.000	58.100	69.700
Persvoorlichter	41.900	53.100	64.300
Leraar Tweedegraads VO	36.100	45.600	55.100
Leraar basisschool	33.700	40.850	48.000
Politieagent B	31.100	40.300	49.500
Promovendus	30.400	34.600	38.800
Buschauffeur	32.700	34.200	40.900
Secretaresse	28.200	32.800	38.000
Medewerker Klantenservice	22.000	26.600	29.100
Loodgieter	19.000	24.300	25.900
Kapper	19.900	23.500	27.500
Soldaat	16.600	22.800	29.000
Stratenmaker	19.500	22.200	24.300
Wettelijk minimumloon		18.784	

Bron: Elsevier en Berenschot, salarisoverzicht 2017

Verwachte koopkrachtontwikkeling in 2020.

1.3.9. Koopkrachtontwikkeling, 2020		
	Omvang	Mediane koopkrachtontwikkeling
	<i>% van totaal</i>	<i>% per jaar</i>
Inkomensniveau		
1 ^e (<=116% WML*)	20	1,4
2 ^e (116-184% WML)	20	1,9
3 ^e (184-268% WML)	20	2,2
4 ^e (268-390% WML)	20	2,4
5 ^e (>390% WML)	20	2,4
Inkomensbron		
Werkenden	64	2,4
Uitkeringsgerechtigden	8	1,2
Gepensioneerden	25	1,2
Huishoudtype		
Tweeverdieners	51	2,3
Alleenstaanden	44	1,8
Alleenverdieners	6	2,2
Gezinssamenstelling		
Met kinderen	24	2,6
Zonder kinderen	51	2,2
Alle huishoudens	100	2,1

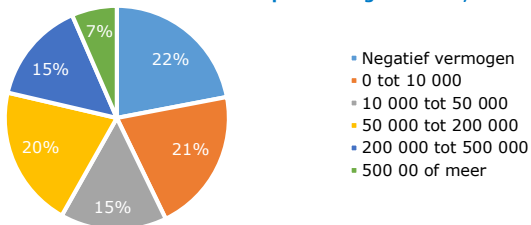
Bron: Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid

*WML = wettelijk minimumloon (19.965 euro bruto)

1.4 Vermogens en schulden

Vermogens zijn scheef verdeeld tussen huishoudens...

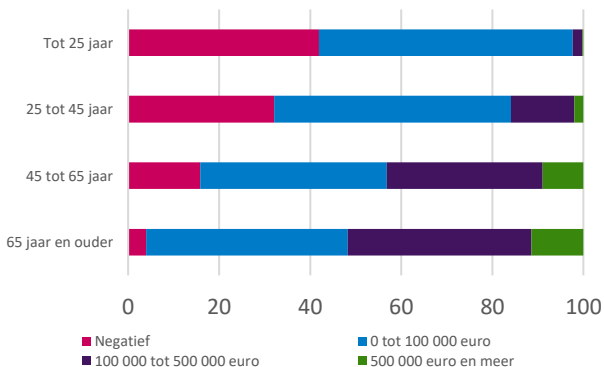
1.4.1 Aandeel huishoudens per vermogensklasse, 2016

Bron: CBS

... dit komt onder andere doordat de vermogenspositie van huishoudens verandert over de levensloop.

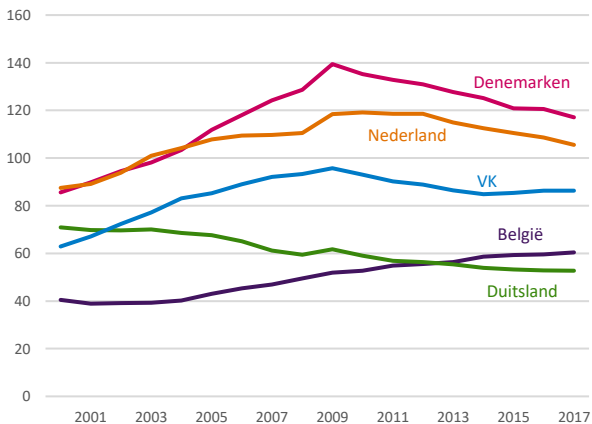
1.4.2 Verdeling vermogen naar leeftijd hoofdkostwinner, 2017

Bron: CBS

De schulden van Nederlandse huishoudens dalen, maar zijn hoog...

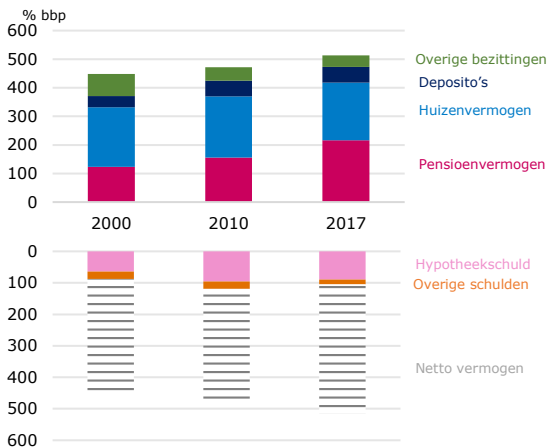
1.4.3 Ontwikkeling schulden huishoudens als percentage van het bbp

Bron: IMF

... tegenover deze schulden staan, over het geheel gezien, nog grotere vermogens...

1.4.4 Vermogens en schulden Nederlandse huishoudens in procent bbp

Bron: DNB

... Nederlandse huishoudens hebben dus zowel grote vermogens als hoge schulden, de zogeheten 'lange balansen'.

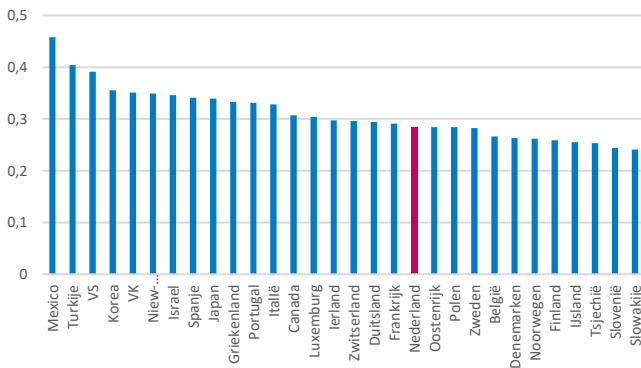
1.5 Inkomensongelijkheid en armoede

Er zijn verschillende indicatoren voor het meten van ongelijkheid.

- De **Gini-coëfficiënt** varieert tussen één (waarbij één iemand al het inkomen heeft) en nul (waarbij iedereen hetzelfde inkomen heeft). De Gini is wat minder gevoelig voor veranderingen aan de top of onderkant van de inkomensverdeling.
- De **80/20-ratio** toont het inkomensaandeel van de top 20% in verhouding tot de onderste 20%. Deze ratio is voor Nederland gelijk aan 4. Dit betekent dat de 20% huishoudens met de hoogste inkomens 4 keer zoveel overhouden als de 20% huishoudens met de laagste inkomens. De ratio 80/20 beperkt zich tot de staarten van de inkomensverdeling en zegt niets over de tussenliggende inkomens.

De ongelijkheid van inkomens is in Nederland aan de lage kant...

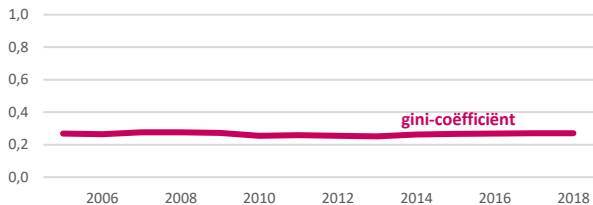
1.5.1 Gini besteedbaar inkomen, 2016

Bron: OECD

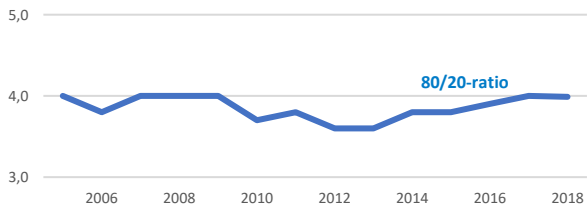
...en al jaren stabiel.

1.5.2 De Gini van het gestandaardiseerd* besteedbaar huishoudinkomen

Bron: Eurostat

1.5.3 De 80/20 ratio van het gestandaardiseerd besteedbaar huishoudinkomen

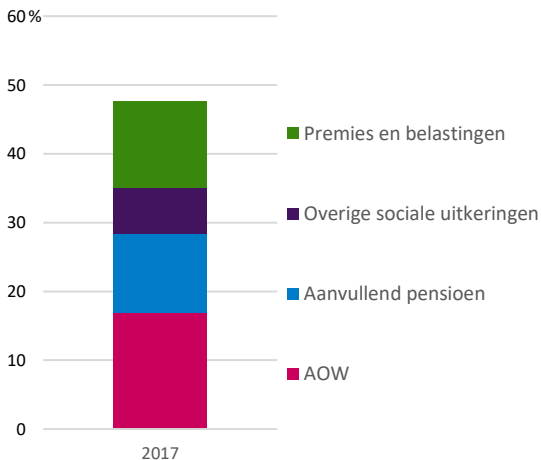
Bron: Eurostat

* Om het inkomen van huishoudens van verschillende grootte en samenstelling vergelijkbaar te maken, wordt het inkomen gestandaardiseerd. Dit gebeurt door het huishoudeinkomen te delen door een factor die uitdrukt hoe groot het schaalvoordeel is van een gemeenschappelijk huishouden.

Door herverdeling wordt de ongelijkheid, gemeten met de Gini-coëfficiënt, bijna gehalveerd* ...

1.5.4 Reductie primaire-inkomensongelijkheid

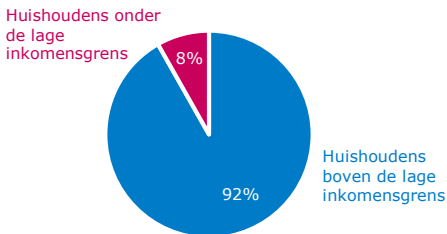
Bron: CBS

... zowel door het progressieve belastingsysteem, als door uitkeringen en oudedagvoorzieningen.

* gemeten als het verschil tussen de Gini van het primaire inkomen en de Gini van het besteedbaar inkomen.

Ongeveer 700.000 huishoudens vallen onder de lage inkomensgrens en zijn volgens de CBS-definitie arm...

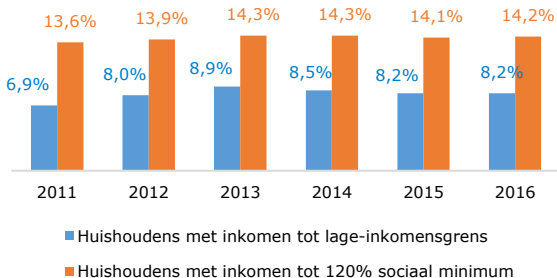
1.5.5 Aandeel huishoudens onder lage inkomensgrens, 2016

Bron: CBS

...een aandeel dat een licht dalende trend laat zien sinds het hoogtepunt van de crisis.

1.5.6 Aandeel huishoudens onder lage inkomensgrens

Bron: CBS

1.6 Huizenmarkt en huizenbezit

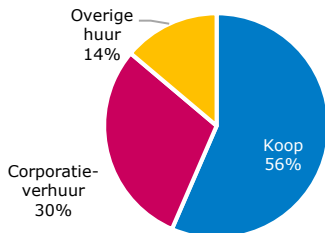
De Nederlandse woningvoorraad telt 7,7 miljoen woningen...

1.6.1 Kerngegevens aantal koop en huurwoningen, 2018	
Gemiddelde verkoopprijs woning	294 000
Aantal verkochte woningen (12 maanden)	218 000
Totale woningvoorraad	7 741 000
Aantal koopwoningen	4 374 000
Aantal huurwoningen	3 367 000
waarvan corporatiewoningen	2 294 000

Bron: Staat van de Volkshuisvesting 2019

... waarvan 56 procent koop en 44 procent huur is...

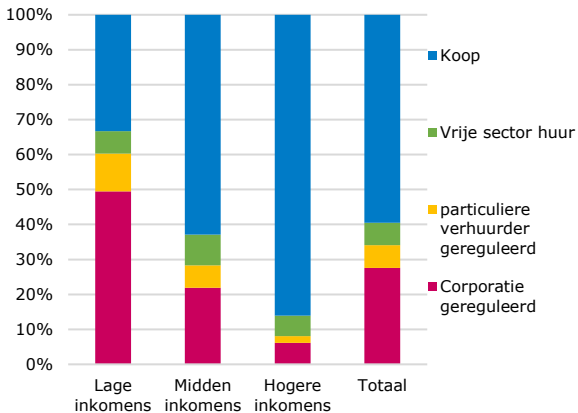
1.6.2 Verdeling koop- en huurwoningen, 2018

Bron: Staat van de Volkshuisvesting 2019

... en een derde sociale huur, waarvan met name lage inkomens gebruik maken.

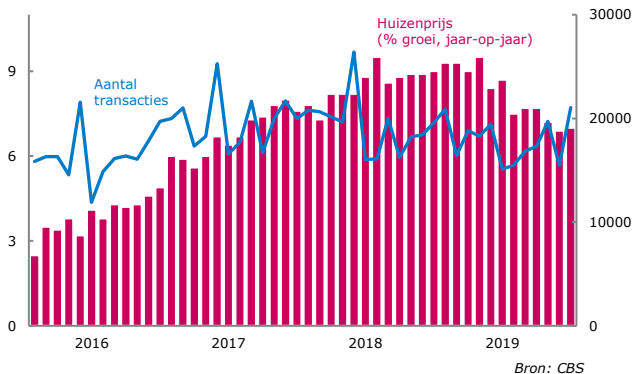
1.6.3 Type doelgroep naar segment woningmarkt, 2015

Bron: Staat van de Volkshuisvesting 2017

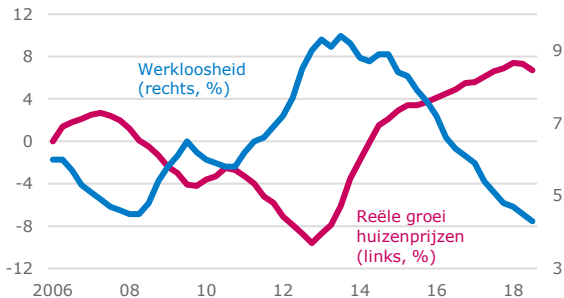
Zowel de huizenprijzen als het aantal verkochte woningen zijn de afgelopen jaren flink gestegen...

1.6.4 Prijsontwikkelingen (nominaal) en transacties

... wat een sterke relatie vertoont met de conjunctuur.

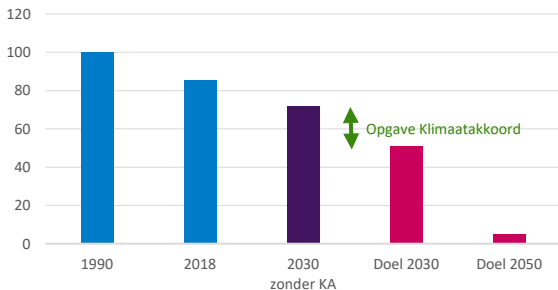
1.6.5 Ontwikkeling werkloosheid en huizenprijzen

1.7 Klimaat en Energie

Het regeerakkoord heeft als doel de uitstoot van broeikasgassen te verminderen.

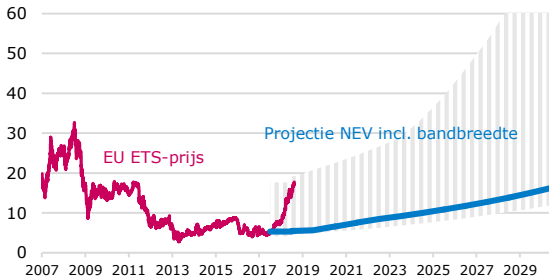
1.7.1 Uitstoot broeikasgassen en doelstelling t.o.v. 1990

Bron: Miljoenennota 2020

Hervorming van EU ETS lijkt de CO₂-prijs op te drijven.

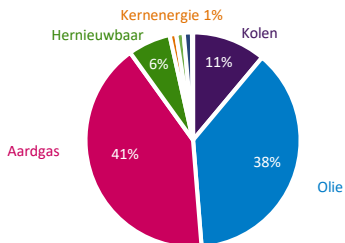
1.7.2 ETS-prijs per tCO₂ en raming NEV 2017 (PBL)

Bron: Quandl en PBL

Het merendeel van de verbruikte energie komt nog uit fossiele brandstoffen...

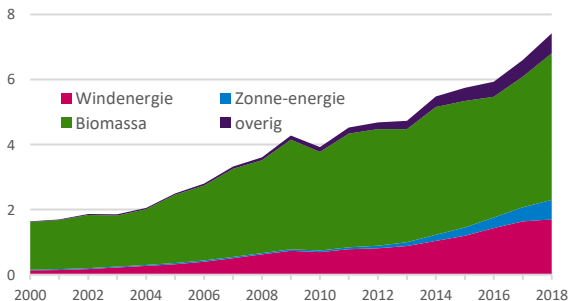
1.7.3 Primair energieverbruik 2018

Bron: CBS

... maar het aandeel hernieuwbare energie neemt toe.

1.7.4 Aandeel hernieuwbare energie in bruto energieverbruik

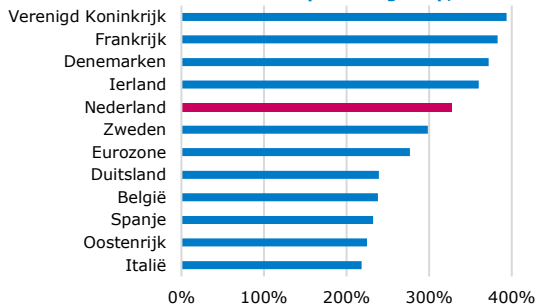

Bron: CBS

1.8 Financiële sector

Nederland kent een grote bankensector...

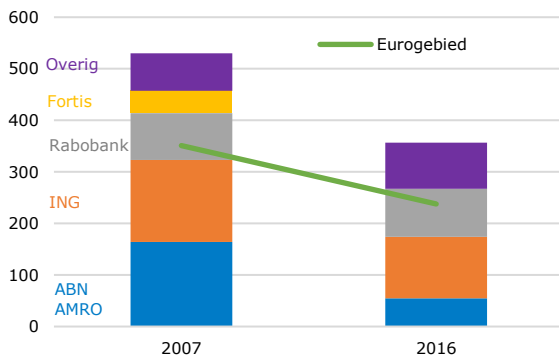
1.8.1 Balanstotaal banken als percentage bbp, 2018

Bron: ECB

...maar sinds de crisis is de grootte van de sector afgenomen.

1.8.2 Balanstotaal Nederlandse bankwezen (% bbp)

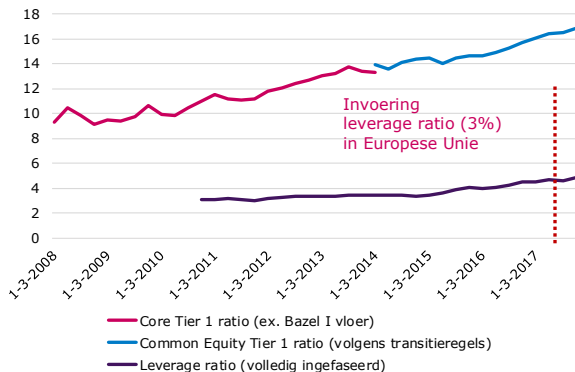

Bron: DNB

De kapitaalratio's van banken zijn toegenomen...

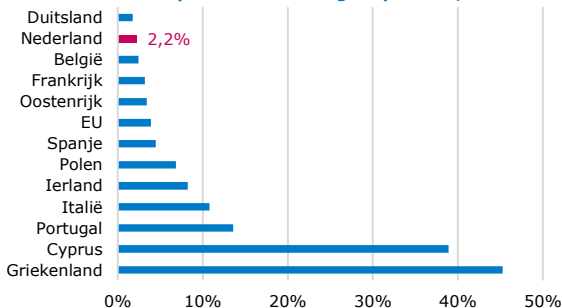
1.8.3 Kapitaalratio's banken in Nederland

Bron: Miljoenennota 2019

...en Nederlandse banken hebben weinig slecht presterende leningen op hun balans.

1.8.4 Ratio niet presterende leningen¹ per land, 2018

Bron: European Banking Authority

¹Non-performing loans (NPL) and advances / total gross loans and advances. NPL is een lening aan een bedrijf dat zijn betalingsverplichtingen voor die lening niet nakomt.

Hoofdstuk 2

Overheidsfinanciën

2.1 Saldo en schuld

2.1.1 EMU-saldo en schuld	2019	2020
	<i>in miljarden</i>	
Overheidsinkomsten	301,2	306
Overheids netto-uitgaven	289,3	302,0
EMU-saldo centrale overheid	11,8	4,0
EMU-saldo decentrale overheid	-1,5	-1,5
Feitelijk EMU-saldo	10,3	2,6
Feitelijk EMU-saldo (in % bbp)	1,3%	0,3%
Structureel EMU-saldo (in % bbp)	0,3%	-0,4%
EMU-schuld	398	397
EMU-schuld (in procenten BBP)	49,2%	47,7%

Bron: Ministerie van Financiën

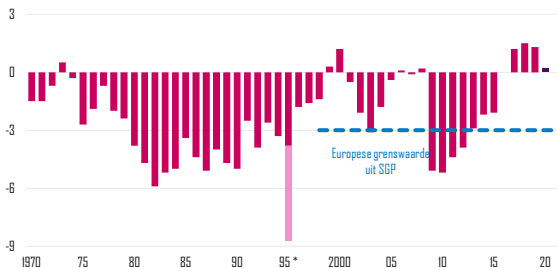
Het feitelijk EMU-saldo, oftewel het begrotingsaldo, is het verschil tussen inkomsten en uitgaven van de overheid.

Het structureel EMU-saldo is het feitelijk saldo gecorrigeerd voor tijdelijke en conjuncturele effecten.

De EMU-schuld, oftewel de overheidsschuld, is het totaal van de uitstaande leningen ten laste van de gehele collectieve sector. Dit is de optelsom van de uitstaande leningen ten laste van het Rijk, de sociale fondsen en de lokale overheden, minus de onderlinge schuldverhoudingen tussen deze drie subsectoren.

Nederland heeft in 2020 voor het vierde jaar op rij een begrotingsoverschot...

2.1.2 Ontwikkeling EMU-saldo (in procenten bbp)

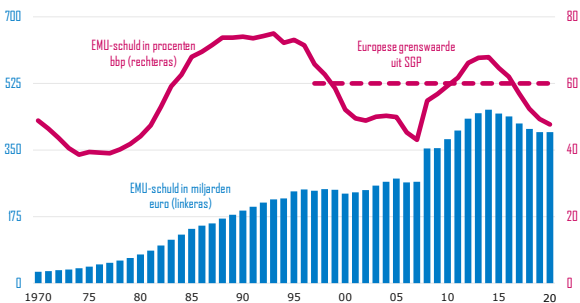

* Het EMU-saldo 1995 wordt vertekend door een eenmalige uitgave van 4,9 procent bbp vanwege de balansverkorting tussen Rijk en woningcorporaties in dat jaar.

Bron: Ministerie van Financiën

... doordat het Rijk meer geld ontvangt dan het uitgeeft, daalt de overheidsschuld.

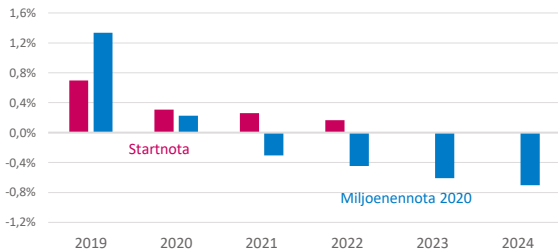
2.1.3 Ontwikkeling EMU-schuld

Bron: Ministerie van Financiën

Het overschot wordt de komende jaren echter kleiner...

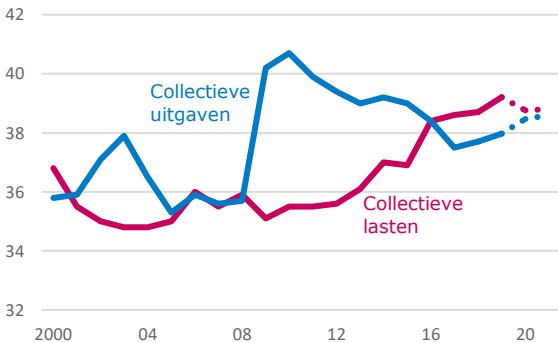
2.1.4 Ontwikkeling overheidssaldo sinds Startnota (% bbp)

Bron: Ministerie van Financiën

...doordat de uitgaven toenemen, en de inkomsten afnemen.

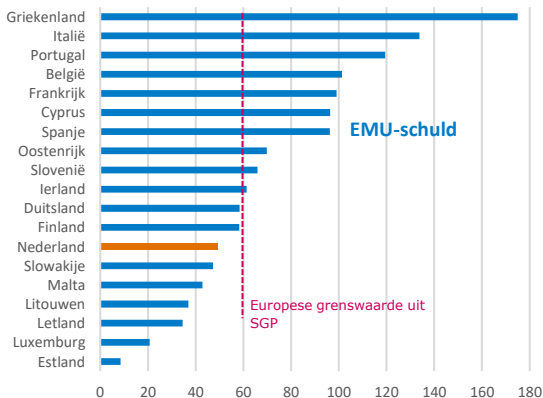
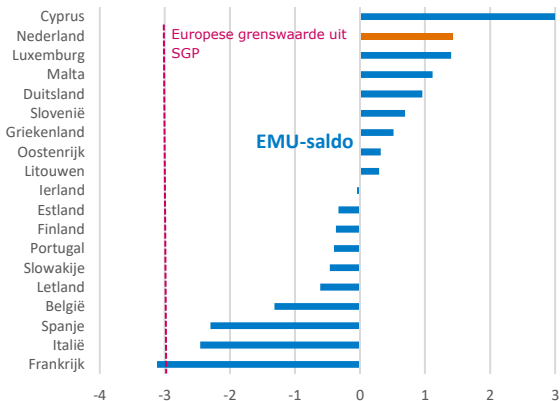
2.1.5 Uitgaven en lastenquote (in procenten bbp)

Bron: Miljoenennota 2020

Vergeleken met andere eurolanden staat de Nederlandse begroting er goed voor.

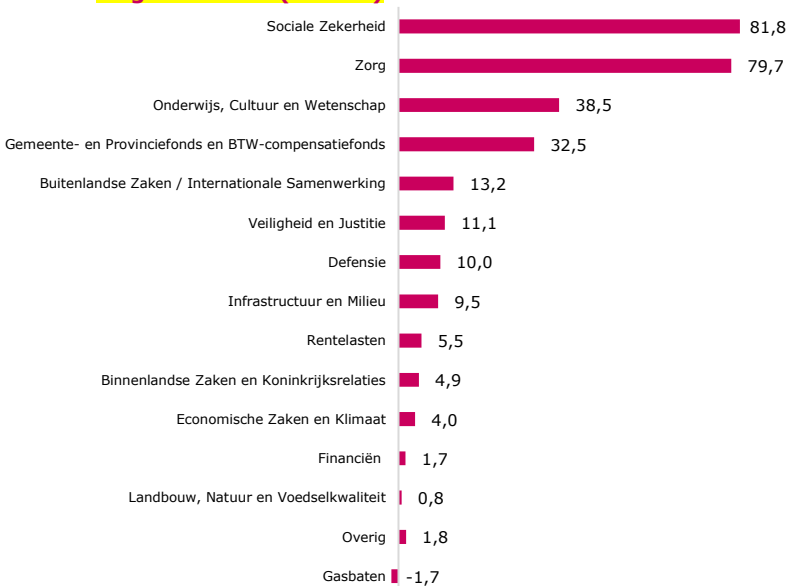
2.1.6 EMU-saldo en schuld (% bbp) eurozone, 2019

Bron: AMECO

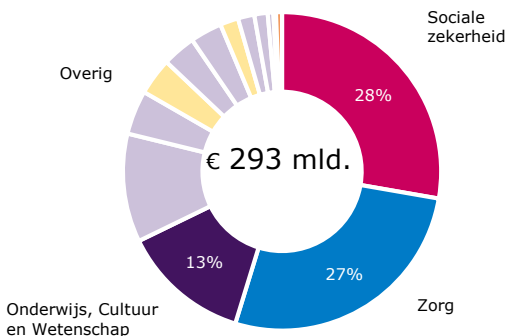
2.2 Overheidsuitgaven

Uitgaven 2020 (in mld.)

Totaal: 293 miljard

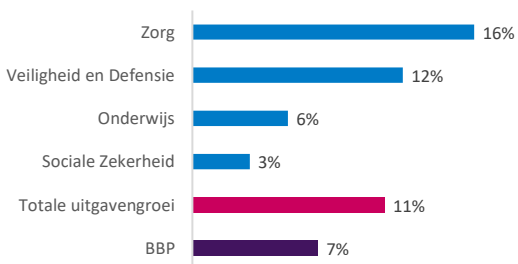
2.2.1 Verdeling collectieve uitgaven 2020

Bron: Ministerie van Financiën

Het kabinet investeert in zorg, onderwijs en veiligheid.

2.2.2 Uitgaven in % volumegroei 2021 t.o.v. 2017

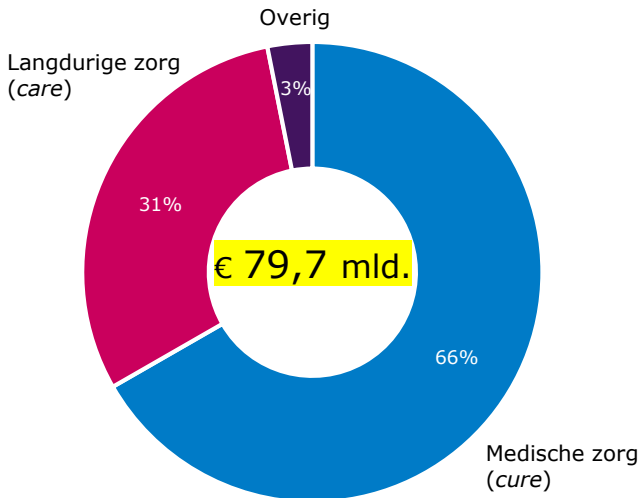
Bron: Ministerie van Financiën

2.2.1 Volksgezondheid, Welzijn en Sport

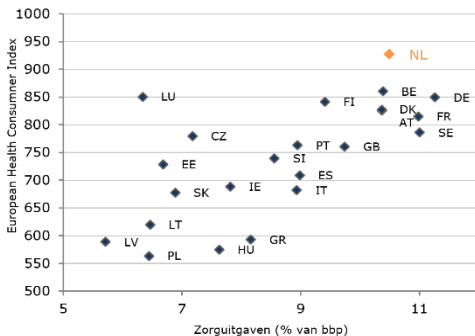

2.2.3 Verdeling uitgaven zorg 2020

Zorg in Nederland is van goede kwaliteit, maar uitgaven zijn hoog...

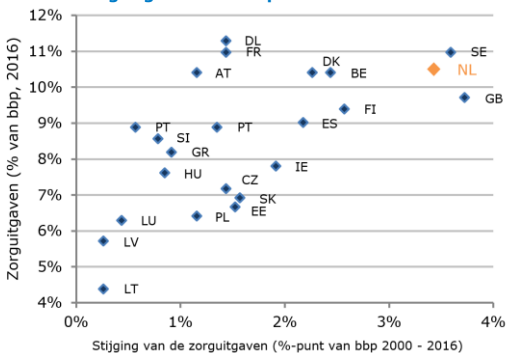
2.2.4 Zorguitgaven en kwaliteit van zorg in Europa, 2017

Bron: OESO; Health Consumer Powerhouse

...en deze uitgaven stijgen snel...

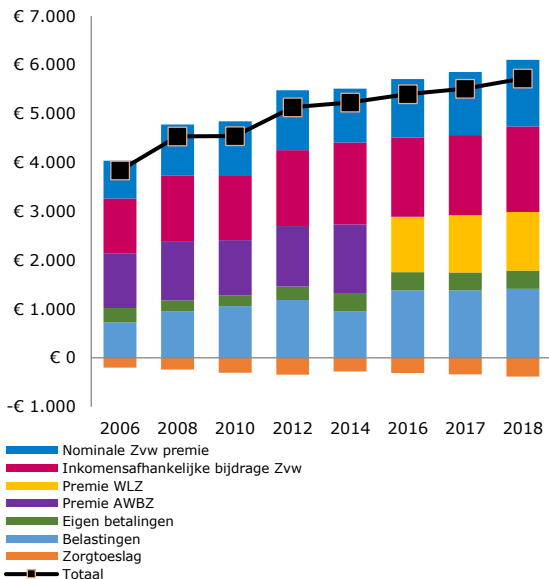
2.2.5 Zorguitgaven in Europese landen

Bron: OESO

...ook voor de Nederlandse burger stijgen de bijdragen aan de zorg...*

2.2.6 Zorguitgaven per persoon

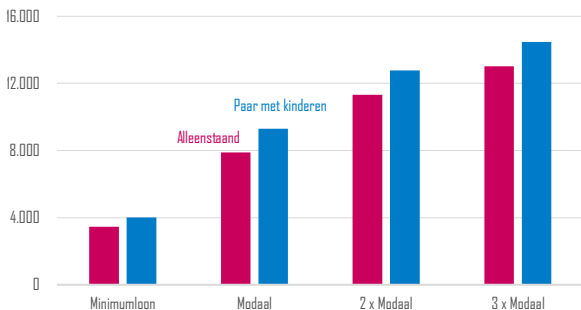

Bron: VWS

* De stijgende zorguitgaven worden het meest zichtbaar in de toename van de eigen betalingen, waaronder het eigen risico. Het aandeel minder zichtbare betalingen, waaronder belastingen en inkomensafhankelijk premies, is echter groter.

... deze bijdrage is afhankelijk van het inkomen.

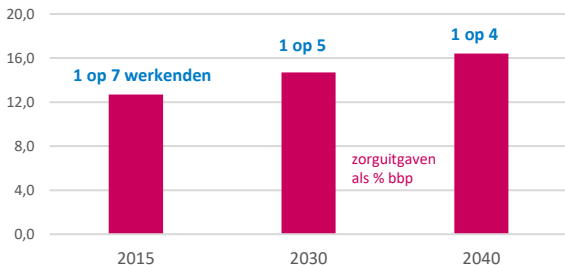
2.2.7 Bijdrage huishoudens aan de zorg, 2018

Bron: VWS

Als de huidige trend doorzet neemt het aandeel van de zorg in de economie sterk toe de komende decennia.

2.2.8 Zorguitgaven als % van het bbp en het aandeel van de zorg in het aantal werkenden.

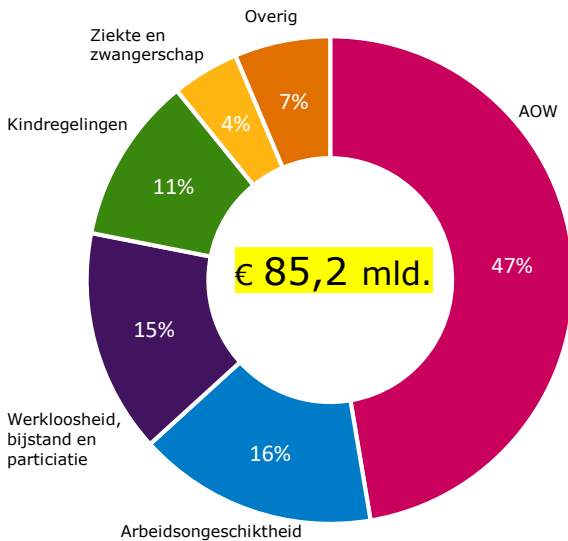

Bron: Volksgezondheid Toekomst Verkenning 2018, RIVM en Actieprogramma Werken in de Zorg, VWS

2.2.2 Sociale Zaken en Werkgelegenheid

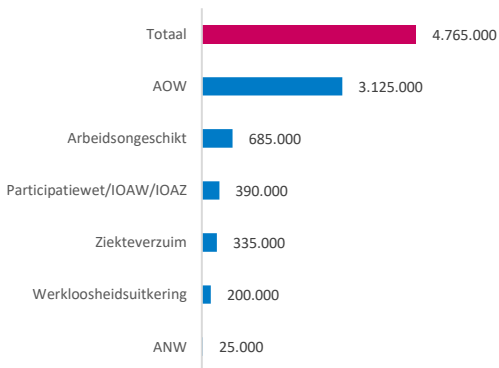

2.2.9 Verdeling uitgaven SZW 2020

Nederland kent 4,8 miljoen economisch inactieven...

2.2.10 Overzicht aantal actieven en inactieven, 2019

...en 7,2 miljoen economisch actieven...

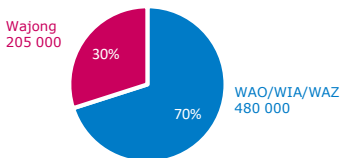

Bron: CPB

...en van de 685.000 mensen die arbeidsongeschikt zijn, zitten er 205.000 in de Wajong.

2.2.11 Arbeidsongeschiktheid aantal, 2019

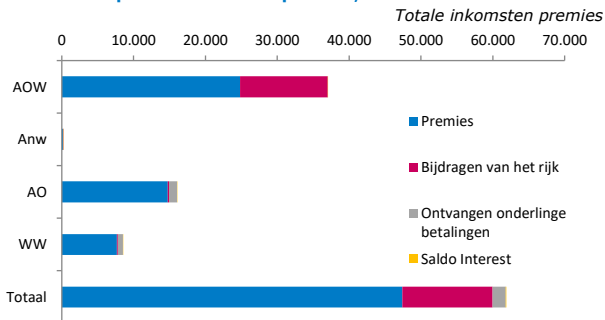
Wajong
205 000

Bron: CPB

De uitkeringen worden voornamelijk bekostigd door middel van premies...

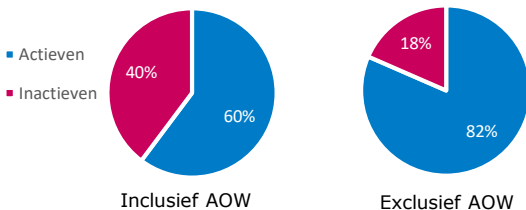
2.2.12 Opbouw inkomsten premies, 2018

Bron: Miljoenennota 2018

...een groot deel van de inactieven zit in de AOW...

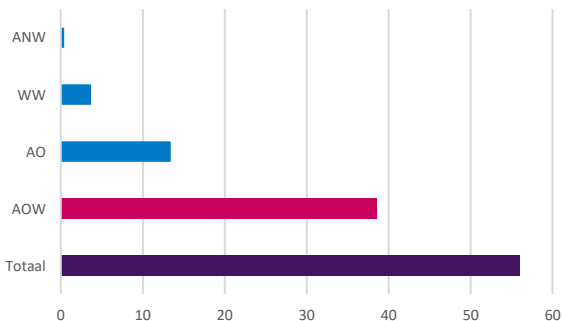
2.2.13 Actieven en Inactieven, 2019

Bron: CPB

... en AOW beslaat dan ook het grootste deel van de uitgaven...

2.2.14 Uitgaven uitkeringen (in miljard), 2019

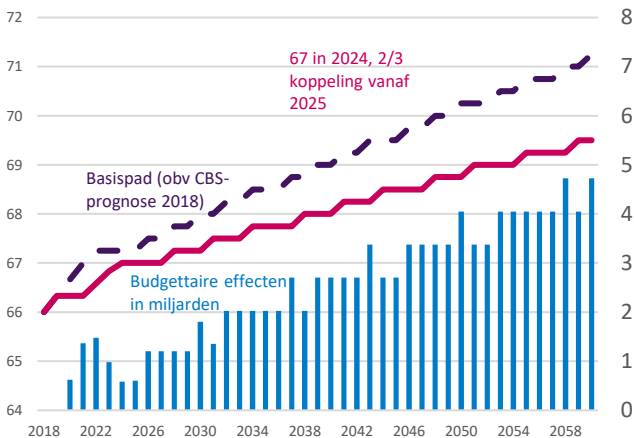

Bron: Ministerie van Financiën

... dankzij het pensioenakkoord neemt de AOW-leeftijd minder snel toe...

2.2.15 AOW-leeftijd na Pensioenakkoord en indicatieve budgettaire effect*

... hierdoor stijgen de uitgaven aan de AOW.

* Voor de periode t/m 2024 gaat het om een raming die in de begroting is verwerkt (de begroting loopt t/m 2024). Voor de periode vanaf 2025 betreft het een indicatieve inschatting. In deze figuur zijn alleen de directe ex-ante effecten weergegeven. Dit betreft het saldo van hogere uitgaven aan AOW, AIO, derving van AOW-premies en lagere uitgaven aan de overige regelingen in de sociale zekerheid (WW, WIA, P-wet etc.). Hierbij wordt dus geen rekening gehouden met de effecten op de arbeidsparticipatie of met een (soortgelijke) aanpassing van de pensioenrichtleeftijd. Hiermee wordt wel rekening gehouden in de houdbaarheidsberekening.

Een bijstandsuitkering voor een alleenstaande is 1030 euro...

2.2.16 Hoogte uitkering per maand, 2019		
	Gehuwd/samenwonend	Alleenstaanden
Netto bijstandsuitkering ²	€ 1 472 ¹	€ 1 030
Max. vermogen voor recht op bijstand	€ 12 240	€ 6 120
IOAW en IOAZ ³	€ 1 668	€1 299 ⁴
<i>Alle bedragen zijn inclusief vakantie-uitkering</i>		

¹ Uitkeringsbedrag per koppel

² Tussen 21 en 65 jaar

³ De IOAW (Wet inkomensvoorziening oudere en gedeeltelijk arbeidsongeschikte werkloze werknemers) is bedoeld voor oudere langdurig werklozen. De IOAZ (Wet inkomensvoorziening oudere en gedeeltelijk arbeidsongeschikte gewezen zelfstandigen) is bedoeld voor ex-zelfstandigen van 55 jaar of die noodgedwongen hun bedrijf of beroep moesten beëindigen.

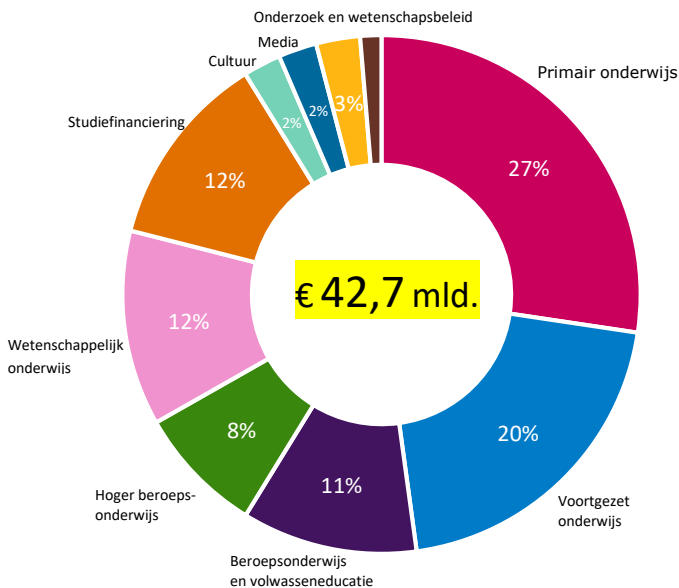
⁴ Betreft alleenstaanden zonder meerderjarige bewoners.

...en een AOW voor een alleenstaande is 1220 euro.

2.2.17 Hoogte AOW-uitkering, 2018	
Situatie van AOW'er	Netto maandbedrag per persoon
Samenwonend en beide AOW	€ 868
Alleenstaanden	€ 1 202
<i>Alle bedragen zijn inclusief vakantie-uitkering</i>	

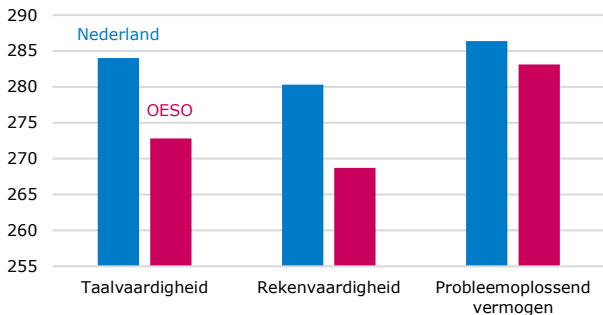
2.2.3 Onderwijs, Cultuur en Wetenschap

2.2.18 Verdeling uitgaven OCW 2020

De vaardigheden van de Nederlandse bevolking zijn hoger dan het internationaal gemiddelde...

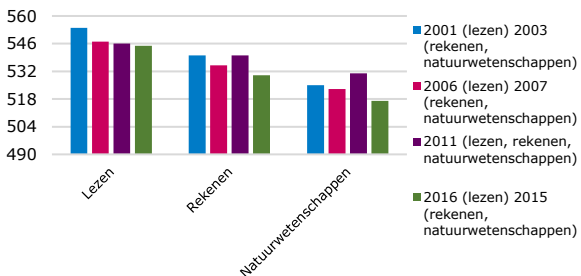
2.2.19 Vaardigheden van de bevolking

Bron: PIAAC

... maar de prestaties van basisschoolleerlingen zijn licht afgenomen...

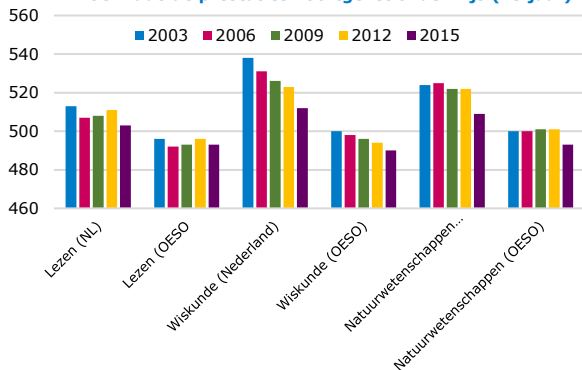
2.2.20 Gemiddelde prestaties primair onderwijs (groep 6)

Bron: TIMSS/PIRLS (IEA)

... net als in het voortgezet onderwijs.

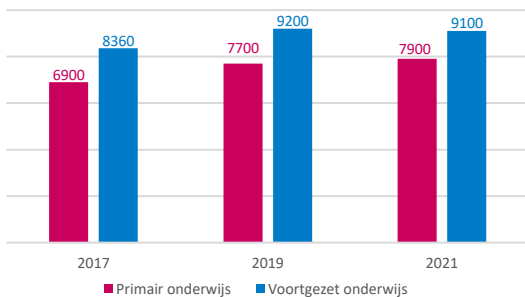
2.2.21 Gemiddelde prestaties voortgezet onderwijs (15 jaar)

Bron: PISA (OECS)

De uitgaven per leerling in het primair en voortgezet onderwijs zijn licht toegenomen.

2.2.22. Uitgaven per leerling primair en voortgezet onderwijs (in euro's)

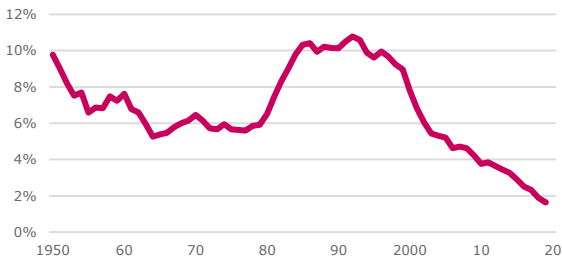

Bron: Ministerie van Financiën

2.2.4 Rentelasten staatsschuld

De rentelasten dalen, en bedragen in 2019 5,5 miljard euro ...

2.2.23 Rente-uitgaven als percentage van bruto uitgaven overheid

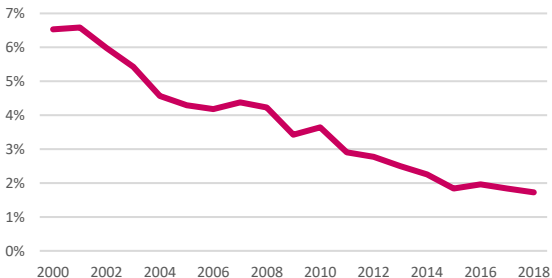

* Stand september 2018

Bron: Miljoenennota 2020

... dit komt door de lagere schuld en de lage rente.

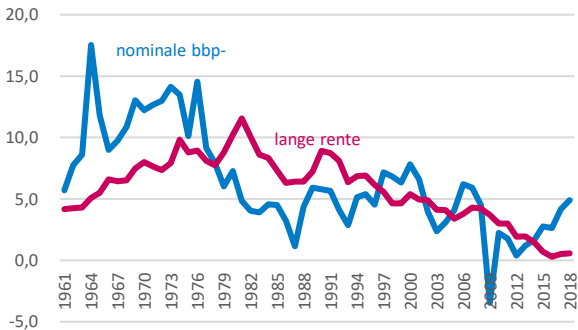
2.2.24 Gemiddeld rentepercentage over EMU-schuld

Bron: Ministerie van Financiën

De rente is historisch laag...

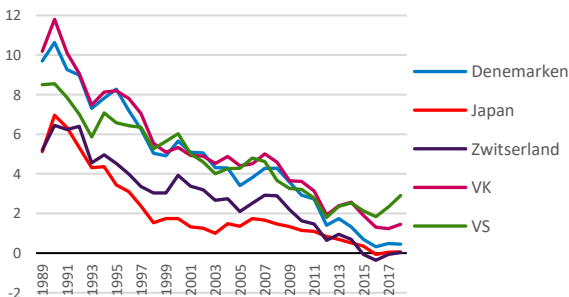
2.2.25 Rente op 10-jaars overheidsobligaties en de nominale groei van het bbp

Bron: OESO

... wat past in de internationale trend, ook buiten de eurozone.

2.2.26 Rente op 10-jaars overheidsobligaties

Bron: OESO

2.3 Overheidsinkomsten

Inkomsten 2020 (in mld.)

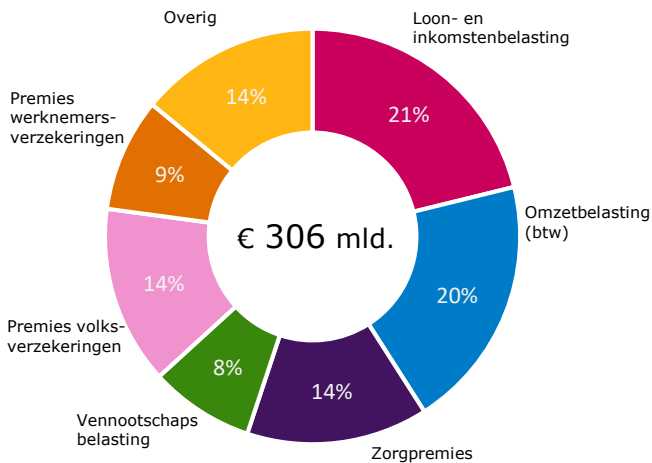

Totaal: 306 miljard

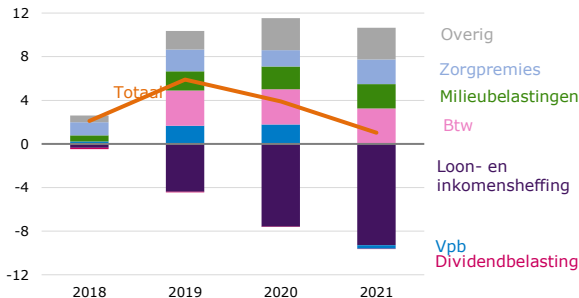
2.3.1

Verdeling overheidsinkomsten 2020

In 2020 leidt het Regeerakkoord per saldo tot lagere lasten...

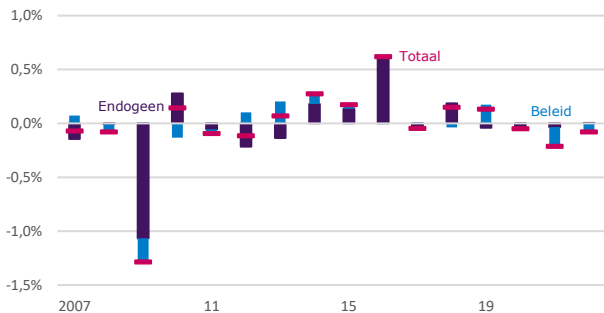
2.3.2 Totale inkomsten

Bron: Ministerie van Financiën

... en groeien de belasting- en premieontvangsten minder snel dan de economie door beleidsmaatregelen.

2.3.3 Ontwikkeling belasting- en premieontvangsten ten opzichte van het bbp

Bron: Ministerie van Financiën

2.3.1 Indirecte belastingen

In de genoemde bedragen en tarieven van de indirecte en directe belastingen is het voorgenomen beleid van de miljoenennota 2020 meegenomen.

A. Omzetbelasting (btw)

Producten laag btw tarief:

- Voedingsmiddelen
- Water
- Agrarische goederen en sierteelt
- Geneesmiddelen en hulpmiddelen
- Kunst, verzamelvoorwerpen en antiek
- Boeken en periodieken
- Gas en minerale olie voor de tuinbouw

	2018	2019
Algemeen tarief	21%	21%
Verlaagd tarief	6%	9%

B. Accijnzen

1. Alcoholaccijns en frisdrankbelasting

Per glas

Accijns glas bier	€ 0,09
Accijns glas wijn	€ 0,09
Accijns glas sterke drank	€ 0,21

2. Tabaksaccijns

Shag (pakje 40 gram)	€ 4,36
Accijns sigaretten, 19 stuks (€5,50)	€ 3,63

3. Brandstofaccijns

Per liter, excl. Btw en excl. voorraadheffing

Benzine (Euro loodvrij)	€ 0,79
Diesel	€ 0,50
LPG (1 liter = 0,54 kg)	€ 0,19

2.3.2 Directe belastingen

A. Loon- en inkomstenbelasting

Box 1: Belastbaar inkomen uit werk en woning

2.3.4	Inkomen (jaarbasis)	Belastingtarief 2019 (incl. premie volksverzekeringen)
Schijf 1	tot 68.507	37,35%
Schijf 2	Vanaf 68.507	49,50%

Box 2: Aanmerkelijk belang

Tarief 2019: 25%

Er is sprake van een aanmerkelijk belang als een belastingplichtige al dan niet tezamen met zijn partner een belang (bijvoorbeeld aandelen) van ten minste 5% houdt in een vennootschap. Hierbij dienen indirecte belangen, zoals optierechten, ook meegerekend te worden.

De belasting in box 2 wordt geheven over het inkomen uit aanmerkelijk belang verminderd met de te verrekenen verliezen. Het inkomen uit aanmerkelijk belang is het gezamenlijke bedrag van:

- de reguliere voordelen, zoals dividend; en
- de vervreemdingsvoordelen, zoals de verkoopwinst op aandelen.

Box 3: Sparen en beleggen

2.3.5 Forfaitair rendement box 3 in 2019	
Heffingsvrij vermogen per persoon	€ 30 360
Rendementgrondslag boven heffingsvrij vermogen:	
	<i>rendement</i>
van € 0 tot en met € 71 650	1,94 %
Van €71 650 tot en met € 989 736	4,45 %
meer dan € 989 736	5,60 %

In box 3 worden inkomsten uit sparen en beleggen forfaitair bepaald. Dit forfaitaire rendement was tot 2017 één vast percentage van 4%, sinds 2017 is het forfaitaire rendement afhankelijk van de hoogte van het totale vermogen. Het forfaitaire rendement wordt belast tegen een tarief van 30%. Daarmee komt de effectieve belasting over het vermogen voor het jaar 2019 uit op 0% voor vermogens tot het heffingvrije vermogen oplopend tot maximaal 1,68%

Heffingskortingen

2.3.6 Heffingskortingen		
	2019	2020
Algemene heffingskorting	€ 2.477	€ 2.711
Inkomensgrens afbouw algemene heffingskorting	€ 20.384	€ 20.711
Maximale arbeidskorting	€ 3.399	€ 3.819
Inkomensgrens afbouw arbeidskorting	€ 34.060	€ 34.989
Afbouwpercentage arbeidskorting	6,0%	6,0%
Ouderenkorting	€ 1.596	€ 1.622
Afbouwpercentage ouderenkorting	15%	15%
Ouderenkorting hoog inkomen	€ 0	€ 0
Inkomensgrens (afbouw) ouderenkorting	€ 36.783	€ 37.372
Alleenstaande ouderenkorting	€ 429	€ 436
Inkomensafhankelijke combinatiekorting	€ 2.835	€ 2.881
Opbouw inkomensafhankelijke combinatiekorting	11,45%	11,45%

B. Vennootschapsbelasting

2.3.7 Tarieven vennootschapsbelasting			
	Grensbedrag	Tarief 2018	Tarief 2019
Schijf 1	0 t/m 200.000	20%	19%
Schijf 2	200.000 en hoger	25%	24,3%

Innovatiebox

De innovatiebox is ingevoerd om innovatief onderzoek door ondernemers fiscaal te stimuleren. Alle winsten die u behaalt met innovatieve activiteiten, vallen in deze box. Voor deze winsten is het tarief van de vennootschapsbelasting dan:

2019

Tarief 7%

C. Dividendbelasting

Het tarief in de dividendbelasting is 15%.

D. Schenk- en erfbelasting

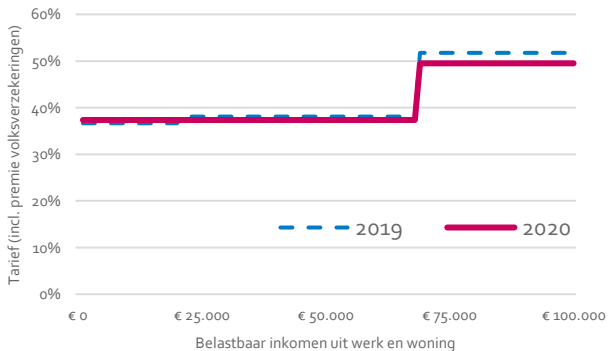
2.3.8 Tarieven schenk- en erfbelasting, 2019			
Grensbedrag	Tariefgroep 1 partners en kinderen	Tariefgroep 1a (achter)klein- kinderen	Tariefgroep 2 overige verkrijgers
0 - € 124 727	10%	18%	30%
€ 124 727 en meer	20%	36%	40%

2.3.3 Wijzigingen directe belastingen

Bron: Ministerie van Financiën

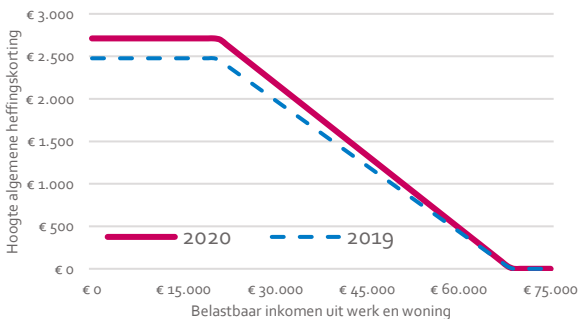
In 2020 komt er een tweeschijvenstelsel in box 1 en daalt het toptarief...

2.3.9 Tarieven belastbaar inkomen in box 1

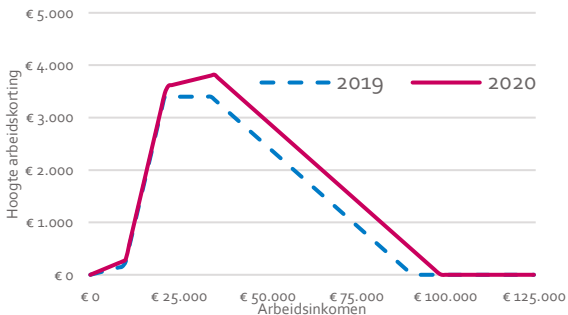
... stijgt de algemene heffingskorting...

2.3.10 Algemene heffingskorting

... stijgt de maximale arbeidskorting en komt er een extra opbouwtraject...

2.3.11 Arbeidskorting

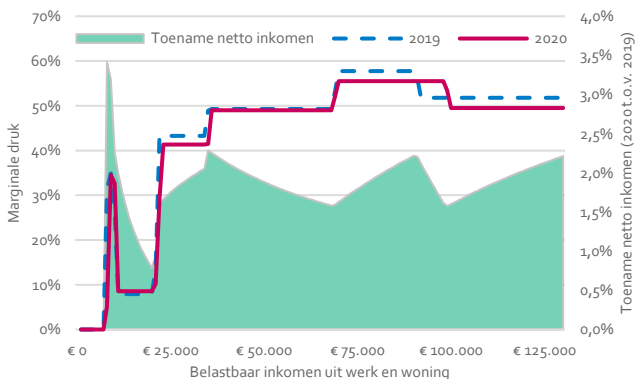

... wordt de zelfstandigenaftrek met €250 verlaagd, als eerste stap om het verschil in de fiscale behandeling tussen zelfstandigen en werknemers te verkleinen...

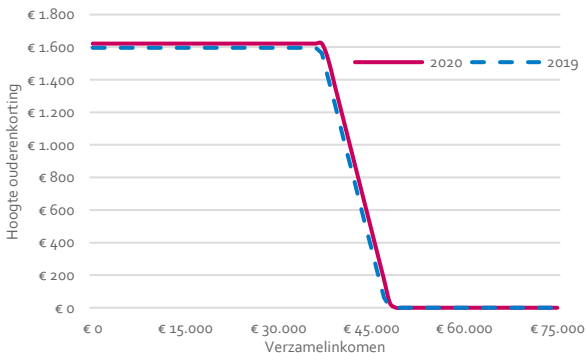
...deze maatregelen hebben effect op de marginale druk en de toename van het netto inkomen.

2.3.12 Marginale druk en toename netto inkomen

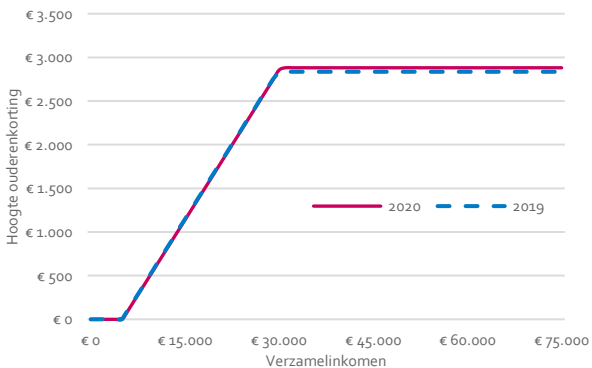

De ouderenkorting en combinatiekorting veranderen niet, maar worden enkel geïndexeerd.

2.3.13 Ouderenkorting

2.3.14 Inkomensafhankelijke combinatiekorting

Aangeboden aan de Voorzitter van de Tweede Kamer
der Staten-Generaal door de Minister van Financiën.

**Vervaardiging parlementaire stukken en
begeleiding productieproces**

Sdu Uitgevers
afdeling Dataverwerking
e-mail traffic@sdu.nl

Vormgeving omslag
The Odd Shop, Amsterdam

Uitgave
Ministerie van Financiën

www.rijksbegroting.nl